

УДК 617(092 Шидловська)

ПРОФЕСОР ШИДЛОВСЬКА ТАМАРА ВАСИЛІВНА



Шидловська Тамара Василівна – завідувача лабораторією професійних порушень голосу та слуху ДУ «Інститут отоларингології ім. проф. О.С. Коломійченка НАМН України», доктор медичних наук (1976), професор (1989), Заслужений діяч науки та техніки України (1998), одна з фундаторів Інституту отоларингології, в якому працює ось уже понад 50 років, досвідчений, чуйний та висококваліфікований лікар, талановитий науковець з широкою ерудицією, добрий організатор, знаний в Україні та за її межами вчений.

Т.В. Шидловська – автор понад 300 наукових праць, в тому числі 5 монографій (з яких 2 одноосібні), навчально-методичного посібника, та 17 авторських свідоцтв і патентів. Основні монографії: Шидловская Т.В. Клинико-аудиологические

взаимосвязи при заболеваниях периферического отдела слухового анализатора. – К.: «Наукова думка», 1985. – 175 с.; Гофман В.Р., Шидловская Т.В., Заболотный Д.И., Поваров Ю.В., Базаров В.Г. Состояние ЛОР-органов при радиационных авариях и катастрофах. – СПб.: «Ут», 1996. – Т. I. – 226с.; Т. II. – 240 с.); Шидловська Т.В., Заболотний Д.І., Шидловська Т.А. «Сенсоневральна приглухуватість» (К.: «Логос», 2006. – 779 с.); Шидловська Т.В., Шидловська Т.А., Косаківський А.Л. Діагностика та лікування сенсоневральної приглухуватості. – Київ, 2008. – 430 с.) та ін.

Т.В. Шидловська є відомим українським вченим в галузі оториноларингології. Її фундаментальні праці, присвячені вивченню патогенезу, питанням діагностики, лікування та профілактики сенсоневральної приглухуватості (СНП) різного генезу, широко відомі в Україні та за її межами. Т.В. Шидловська займається проблемою порушень слухової функції понад 50 років. За цей час нею були виконані ґрунтовні дослідження практично по всіх аспектах сенсоневральних розладів слуху різного генезу. Т.В. Шидловською вперше розкрито і обґрунтовано новий підхід до лікування СНП та шляхів профілактики її розвитку з врахуванням не тільки стану різних відділів слухового аналізатора, але і екстрауральних розладів з боку судин головного мозку, серцевої діяльності і центральної нервової системи та ін. Т.В. Шидловська вперше звернула увагу на те, що СНП не може розглядатися як окреме порушення слухової функції. Нею запропоновано і науково обґрунтовано оригінальний комплексний, системний підхід до проблем СНП, при якому значна увага приділяється стану систем організму, які не відносяться до слухового аналізатора, але суттєво впливають на його стан.

Науковим пошукам Т.В. Шидловської притаманна велика актуальність і вони

пріоритетні не тільки в нашій країні, але і багатьох країнах світу, що обумовлюється великою поширеністю ураження слухового аналізатору та невирішеністю багатьох питань щодо патогенезу, лікування і профілактики таких захворювань.

Т.В. Шидловська заснувала наукову школу в галузі вивчення проблеми сенсоральної приглухуватості, звертаючи особливу увагу на важливість об'єктивного всебічного обстеження таких хворих та комплексного підходу до їх лікування. В числі її учнів 11 докторів та кандидатів наук. Результати наукових досліджень Т.В. Шидловської та її учнів широко відомі та впроваджені в Україні і за її межами. Без перебільшення можна сказати, що професор Т.В. Шидловська є одним з найбільш досвідчених і авторитетних фахівців у даній галузі в Україні.

Тамара Василівна Шидловська має непростий, але сповнений багатьма звершеннями і подіями життєвий шлях. Вона народилась в простій селянській сім'ї на Київщині. Не дивлячись на великі випробування, які випали на її долю, мама Оксана Несторівна привчила до роботи і привила любов до людей. Батько був призваний до армії перед другою світовою війною і більше не повернувся додому. У селі є ще багато людей, які пам'ятають Василя Федоровича Клименка, учителя молодших класів місцевої школи, який загинув у страшному вогні війни. Мама – вдова в неповних 28 років з двома дітьми на руках була для Тамари Василівни прикладом стійкості, високої моралі і порядності.

«На моїй дорозі були різні люди, але більше хороших, особливо мені щастило на вчителів, – відзначає Т.В. Шидловська. «В школі – учитель математики, Арсен Іванович Глущенко та учитель німецької мови – Варвара Семенівна Довженко (перша дружина знаменитого режисера), яка прищепила мені любов не тільки до знань, але й до поезії, що часто допомагало мені у житті. В Київському медичному інституті – професор Туровець Й.Г., доцент Улановський І.Н., професор Ліхтенштейн Е.І. (автор книги „Помніть о больном”), доцент М.М. Пленов та ін.». Першу апендоктомію виконала на одному з нічних чергувань під керівництвом доц. І.Н.

Улановського, який зеленкою намітив молодому медику місце розрізу.

Медицину Тамара Василівна вибрала несподівано, закохавшись у хірурга, який оперував її з приводу апендициту. Раптом зрозуміла – це те, що необхідно в світі – рятувати людей від біди. Відійшло непомітно захоплення математикою (відійшло, та не зникло, згодом Тамара Василівна активно застосовувала математичні методи при аналізі результатів інструментальних досліджень хворих). Учитель математики часто цитував Чебишева: «Математика – гімнастика для розуму». Тамара Василівна цю гімнастику дуже любила.

В 1954 р. Т.В. Шидловська вступила до Київського медичного інституту, мріяла бути хірургом. З другого курсу записалася в гурток знаменитого хірурга – професора Йосипа Григоровича Туровця, який захопив студентів не тільки практичною, але і науковою роботою. Т.В. Шидловська брала участь у наукових студентських конференціях і отримувала відзнаки. Характеристику, яку дав молодому лікарю проф. Й.Г. Туровець після закінчення інституту, дуже допомогла в подальшій роботі.



Після закінчення Київського медичного інституту ім. акад. О.О. Богомольця з 1960 р. Тамара Василівна працювала завідуючою амбулаторією на Полтавщині – в селі Юськівці Сенчанського району (це тепер Сенча в Лохвицькому районі). В Юськівцях була одна амбулаторія на три села і два хутори. Тамара Василівна була там єдиним лікарем. Хворих, які потребували хірургічного втручання, потрібно було перевозити до Сенчі за п'ятнадцять кілометрів на кареті

швидкої допомоги потужністю в одну конячу силу, яка звалася Сокіл. Маючи потяг до хірургії, просила дозволу асистувати на операціях, а згодом оперувала і сама.



Оцінивши здібності і велике бажання до роботи, головний лікар районної лікарні, прекрасний хірург С.Ф. Омеляненко направив молодого лікаря на курси отоларингологів у Полтаву на три місяці. Там в 1961 р. Т.В. Шидловська проходила курси спеціалізації по оториноларингології при Полтавській обласній лікарні. Під час перебування на курсах Тамара Василівна здобувала знання та практичні навички, в тому числі ознайомилась з низкою хірургічних втручань на ЛОР-органах. В оволодінні необхідними хірургічними навичками велику допомогу їй надав к.м.н. О.Й. Аронський.

Переломним моментом в професійному житті Т.В. Шидловської стала зустріч з професором О.С. Коломійченком в Полтаві. Ця зустріч визначила всю її подальшу професійну долю.



Олекса Сидорович Коломійченко зі своїми учнями професором Гукович В.А. та к.м.н., ст.н.с. Щуровським В.В. в той час якраз демонстрував успішно розроблені ним

операції при отосклерозі. Олексій Сидорович Коломійченко опікувався отоларингологічними курсами, часто приїздив у різні міста України з лекціями і тоді саме проводив у Полтаві показові операції, демонструючи справді ювелірні втручання при отосклерозі, відновлюючи людям слух.

О.С. Коломійченко вважав, що для підготовки лікарів недостатньо лише прослуховування лекцій і проведення практичних занять. З метою удосконалення знань лікарів він з невеликою бригадою співробітників виїжджав у деякі обласні та районні центри, де працювали колишні курсанти. Обхід хворих, аналіз роботи відділення, хірургічні операції, під час яких оперував професор або його співробітники, – такими були форми допомоги на місцях.

«Під час навчання на курсах в м. Полтава мені пощастило спостерігати блискучу хірургічну роботу знаменитого професора, слухати його поради, знаходитися поряд з такою непересічною, надзвичайно обдарованою і сильною особистістю» – згадує Тамара Василівна. «Одного разу – якраз закінчила видаляти мигдалики – відчула: хтось стоїть за спиною. Озирнулась: професор О.С. Коломійченко. Великий такий, а підійшов нечутно. Чи то надто була зосереджена, що не почула». Професор роботу похвалив, а це багато важило для молодого фахівця.



О.С. Коломійченко був людиною цілеспрямованою, всебічно обдарованою особистістю, з безмежним потягом до прекрасного, до мистецтва. Згодом Тамара Василівна мала можливість переконатися в цьому багаторазово, коли вже співробітницею інституту приймала участь у концертах та вечорах з нагоди різних свят. А тоді, в 1961

р., після закінчення курсів було влаштовано вечір з невеличким самодіяльним концертом. Почувши, як Тамара Василівна декламувала «Заметался пожар голубой...» Сергія Єсеніна, Олекса Сидорович сказав: «Цю дівчину я забираю в Київ». Так О.С. Коломійченко, який в той час добирав спеціалістів у щойно заснований ним Інститут, запросив і Т.В. Шидловську. Однак в управлінні охорони здоров'я молодого фахівця не відпустили.

Після закінчення курсів Тамара Василівна працювала отоларингологом в Сенчанській райлікарні Полтавської області і мріяла працювати під керівництвом професора О.С. Коломійченка. Хоч і не відразу, а в інститут до О.С. Коломійченка вона все ж таки потрапила і працює в ньому з травня 1962 р. Спочатку працювала в поліклініці інституту, а потім доц. Б.Л. Французов запропонував перейти до нього у відділ запальних захворювань ЛОР-органів, яким він тоді керував, узгодивши все з О.С. Коломійченком. Б.Л. Французов завжди брав Тамару Василівну до себе на асистування слуховідновлювальних операцій у хворих з гнійними середніми отитами та їх наслідками, він був піонером у виконанні таких втручань. «Я щиро вдячна Борису Леоновичу, талановитому клініцисту і хірургу, за науку і добре ставлення, за становлення мене як отоларинголога» – каже Тамара Василівна.

В Інституті отоларингології Тамара Василівна пройшла довгий шлях по всім науковим щаблям. Працювала на посаді клінічного ординатора (1962-1965), закінчила аспірантуру (1965-1968), потім – молодшим науковим співробітником (1968-1974), старшим науковим співробітником (1974-1978), а в 1978 р. створила і очолила лабораторію професійних порушень слуху. Кошти для створення лабораторії були виділені згідно розпорядження Ради міністрів УРСР від 10 квітня 1978 р. В 1999 р. до лабораторії була приєднана група фоніатрії (керівник – доктор медичних наук, професор Т.А. Шидловська), і з того часу вона називається Лабораторія професійних порушень голосу і слуху.

Тут, в інституті, окрім професора О.С. Коломійченка, Т.В. Шидловська зустрілась з прекрасними фахівцями, вчителями і шановними колегами: доцентами Б.Л. Францу-

зовим та Е.М. Харшаком, чл.-кор. НАМН України, проф. Г.Е. Тіменом, проф. В.А. Тичиніним, проф. Л.А. Зарицьким, проф. К.М. Веремєєнко, проф. М.Ф. Пітенко, проф. О.К. Покотиленко, к.м.н. В.В. Шуровським, к.м.н. Л.І. Авраменко, к.м.н. Б.Я. Лимар та ін.

Коли Тамара Василівна тільки прийшла на роботу в Інститут, то працювала «екстерном» – тобто, без зарплати. Але щиро хотіла працювати в цьому високоспеціалізованому закладі і підвищувати свій професійний рівень. З великим натхненням працювала з Б.Л. Французовим, захоплюючись його високою хірургічною майстерністю, пощастило бути в операційній і з О.С. Коломійченком. Ось тоді і пригодилося вміння вив'язувати хірургічні вузли – навіть двома пальцями у порожнині, яке я здобула під час навчання у хірургічному гуртку, яким керував проф. Й.Г. Туровець. Був такий випадок – під час операції по видаленню мигдаликів професором Коломійченком відкрилась сильна кровотеча і необхідно було якнайшвидше її зупинити. Тамара Василівна якраз була поряд і швидко перев'язала судину двома пальцями. Професор Коломійченко не сподівався такої спритності від зовсім «зеленого» співробітника і відзначив це.

О.С. Коломійченко піклувався про молодь, прагнув, щоб вона продовжувала справу, розпочату старшим поколінням. Він довіряв молодим колегам, доручав складні завдання, висував на самостійну роботу. Будучи дуже сильною особистістю, він прагнув залучити до свого колективу неординарних людей, сильних фахівців. Вмів розгледіти майбутні непересічні здібності у молодих спеціалістах і завжди давав можливість для розвитку, та більше – спонукав до росту і дуже настійливо. Не всі витримували такий ритм. Велику кількість дисертацій захистили молоді вчені під керівництвом О.С. Коломійченка. Т.В. Шидловська також дуже вдячна Олексі Сидоровичу за вибір теми докторської дисертації «Клинико-аудиологические взаимосвязи при заболеваниях периферического отдела звукового анализатора» (1974) і постановку завдань та велику допомогу і підтримку при її виконанні.

На початку 1970 р. Олекса Сидорович Коломійченко зауважив, що для отоларин-

гології конче потрібно удосконалення методів дослідження слухової системи, і запропонував Тамарі Василівні проводити науково-дослідну роботу в цьому напрямку. В той час широко проводили слуховідновлювальні операції не тільки з приводу отосклерозу, але й тимпаносклерозу та гнійних захворювань вуха. І дуже прикро почував себе і хірург, і хворий, коли операції проводились на «глухому» вусі («переслуханому»). Віднайти ті ознаки, що дозволили б прогнозувати ефективність хірургічних втручань, було вкрай важливо. Це був перспективний напрямок в отоларингології, який потребував багатьох знань та зусиль і О.С. Коломійченко перевів Тамару Василівну в лабораторію клінічної аудіології. Створив лабораторію і керував нею доцент Є.М. Харшак – талановитий науковець і аудіолог. Занурившись у цей новий для себе напрямок, Тамара Василівна зрозуміла, скільки цікавого і незвіданого є в аудіології. Тоді впроваджувалися в клінічну практику нові функціональні методи дослідження, що дозволяли оцінити роботу складно організованого слухового аналізатора. Тоді співробітники стояли біля витоків розвитку даної галузі, а згодом цей напрямок став пріоритетним для Інституту.

Розроблені Т.В. Шидловською підходи дозволяли розширити інформативність і діагностичну цінність існуючих методів обстеження слухової функції. Використавши математичні знання та нові підходи до оцінки результатів функціональних діагностичних методик, у 1967 р. Тамара Василівна захистила кандидатську дисертацію на тему: «Исследование соотношений между данными тональной и речевой аудиометрии при кохлеарном неврите и отосклерозе с использованием ручных перфокарт» під керівництвом доц. Є.М. Харшака та д.м.н. О.П. Мінцера.

О.С. Коломійченко був дуже професійною і допитливою людиною, уважно слідкував за всім новим у науці. В 1964 р. він доручив Тамарі Василівні розвивати зовсім новий напрямок – застосування методів кібернетики у медицині. «Я тоді засмутилася, адже дуже хотіла оперувати, але він наполіг. І лише згодом я зрозуміла, яким далекоглядним був цей крок. Це зараз всі

розуміють цінність застосування математичних методів, обчислювальної техніки для аналізу даних медичних наукових досліджень, а тоді цей напрямок щойно почав розвиватися. Тут і згодилися мені знання з математики» – згадує Тамара Василівна.



О.С. Коломійченко направив Т.В. Шидловську доповідати на «I Всесоюзном совещании по применению вычислительной техники и математических методов в здравоохранении и медицинских исследованиях» (1970 р.), що організував академік Рус-тем Ісмаїлович Утямишев, директор Всесоюзного науково-дослідного інституту хірургічного обладнання та інструментів. Після повернення з Москви дуже детально розпитав, як відбулась доповідь, які були запитання, які нові ідеї були озвучені іншими розробниками. Лише згодом Тамара Василівна зрозуміла, наскільки важливою була та конференція. «Професор О.С. Коломійченко послав мене з доповіддю на конференцію, на якій закладалося підґрунтя до між-

дисциплінарної взаємодії, починався без перебільшень новий напрямок в медичних дослідженнях. Зараз я вдячна О.С. Коломійченку за можливість доторкнутися до історії, послухати «вживу» знаменитого винахідника, легендарну, цікаву, масштабну особистість – професора Утямишева». Р.І. Утямишев був талановитим науковцем, сміливим і неординарним дослідником, зокрема, приймав участь у підготовці перших космічних польотів тварин і людини, координував всі наукові роботи з медико-біологічних проблем в СРСР.

Олекса Сидорович до всього ставився дуже відповідально, а тим паче – до застосування нових тоді методів аналізу отриманої інформації. Згодом за авторства М.М. Амосова, О.П. Мінцера, Т.В. Шидловської вийшли методичні рекомендації по застосуванні інформаційних технологій в медицині. Тоді було проведено багато цікавих досліджень в цьому напрямку. Узагальнюючі матеріали по діагностиці захворювань слухової системи були згодом покладені в основу монографії Тамари Василівни «Клинико-аудиологические взаимосвязи при заболеваниях периферического отдела слухового анализатора» (К.: Наукова думка, 1985. – 175 с.).



Т.В. Шидловській пощастило також бути однією з небагатьох науковців на теренах СРСР, які починали впроваджувати новітній на той час метод реєстрації слухових викликаних потенціалів (СВП) в науково-дослідну роботу та клінічну практику. На жаль, професор О.С. Коломійченко вже не зміг порадіти успіхам. Зараз керована Тамарою Василівною лабораторія профе-

сійних порушень голосу і слуху є провідним центром в Україні в застосуванні цієї складної, але дуже інформативної об'єктивної методики дослідження стану центральних відділів слухового аналізатора та структур головного мозку.

В 1990 р. Т.В. Шидловською була видана монографія про свого вчителя «О.С. Коломійченко», в якій розповідається про життєвий шлях видатного вченого, легендарного фахівця, котрий створив в Україні Науково-дослідний інститут отоларингології, що зараз носить його ім'я.

Пам'ятаючи наказ свого Вчителя О.С. Коломійченка, Т.В. Шидловська доклала багатьох зусиль, щоб створити лабораторію, основним напрямком досліджень якої були б порушення слуху при різних захворюваннях. Лабораторія професійних порушень слуху була створена 10 травня 1978 р. (наказ 204 від 20.04.1978 р. МОЗ УРСР згідно розпорядження Ради міністрів УРСР від 10 квітня 1978 р. № 180 р. (додаток 2)).

Наукові дослідження лабораторії професійних порушень голосу і слуху присвячено питанням діагностики, лікування та профілактики сенсоневральних порушень слуху різного, зокрема, шумового, судинного і радіаційного генезу, а також екстраауральним порушенням. Засновано наукову школу в галузі вивчення проблем сенсоневральної приглухуватості. Особлива увага звертається на важливість об'єктивного всебічного обстеження таких хворих та комплексного підходу до їх лікування з урахуванням даних об'єктивних електрофізіологічних досліджень, зокрема, слухових викликаних потенціалів кори і стовбура мозку, отоакустичної емісії, електроенцефалографії, реоенцефалографії, електрокардіографії та ін. Для проведення таких досліджень Т.В. Шидловська створила в керованій нею лабораторії оптимальний комплекс сучасного діагностичного обладнання, що дає змогу підвищити якість діагностики, лікування і профілактики порушень голосу і слуху. Результати наукових робіт лабораторії широко відомі та впроваджені в Україні і за її межами. У створеній лабораторії, зокрема, також проходили обстеження та лікування космонавти СРСР.



З травня 1999 р. лабораторія носить назву – «...професійних порушень голосу і слуху», в лабораторії створена група фоніатрії. Доповнилися і основні напрямки лабораторії стосовно діагностики та лікування функціональних порушень голосу, вузликів голосових складок, порушень голосової функції у осіб голосомовних професій.

Сьогодні Тамара Василівна Шидловська – визнаний не лише в Україні, а і за її межами фахівець високого класу з клінічної аудіології, зокрема, саме вона розробила нові комплексні підходи до діагностики і лікування сенсоневральної приглухуватості і успішно бореться з цим тяжким недугом.

Основними науковими напрямками досліджень професора Т.В. Шидловської є розробка питань патогенезу, діагностики, комплексного лікування і профілактики сенсоневральної приглухуватості різного генезу (внаслідок дії екзогенних та ендогенних факторів – шум, радіація, судинні захворювання та ін.); визначення критеріїв тяжкості перебігу та прогнозування порушень слуху, трудової експертизи; вдосконалення профвідбору та профорієнтації осіб шумових професій; розробка нових підходів до комплексної терапії сенсоневральних порушень слуху з урахуванням стану мозкового кровообігу, центральної нервової та серцево-судинної систем; розробка питань ранньої діагностики і профілактики професійної приглухуватості; вивчення впливу малих доз іонізуючої радіації на слуховий аналізатор у ліквідаторів наслідків аварії на ЧАЕС та жителів забруднених територій; вивчення ауральних та екстрауральних впливів звуків високої інтенсивності (акутравми); надання високоспеціалізованої медичної допомоги постраждалим

у зоні проведення антитерористичної операції (АТО) з ураженнями слухової системи.



Т.В. Шидловська на протязі багатьох років (з 1978 р.) є членом Спеціалізованої вченої ради по захисту кандидатських та докторських дисертацій зі спеціальності 14.01.19 – «Оториноларингологія». Вона є членом Вченої Ради Інституту отоларингології НАМН України, Республіканської проблемної комісії за фахом «Оториноларингологія», редколегії «Журналу вушних, носових і горлових хвороб» – провідного фахового видання України в галузі отоларингології, Головою проблемної комісії «Фізіологія та патологія слухового та вестибулярного аналізаторів та голосоутворюючої системи» Державної установи «Інститут отоларингології ім. проф. О.С. Коломійченка НАМН України».

Наукова та науково-організаційна робота професора Т.В. Шидловської оцінена медичною і науковою громадськістю і на державному рівні, їй присвоєно звання «Отличник здравоохранения» та Заслужений діяч науки і техніки України (1998). Вона

нагороджена Почесною грамотою Президії Національної Академії медичних наук України за вагомий внесок у розвиток медичної науки і практики охорони здоров'я (2006 р.), Почесною грамотою Президії Академії медичних наук України за багаторічну сумлінну працю, високий професіоналізм, вагомий внесок у розвиток системи охорони здоров'я України та вітчизняної науки (2013 р), Почесною грамотою Президії Національної Академії медичних наук України за високий професіоналізм, значний внесок у розвиток медичної науки та практичної охорони здоров'я (2015 р.).

Т.В. Шидловська дбає про виховання наукових кадрів високої кваліфікації. Під керівництвом професора Т.В. Шидловської виконано та захищено 2 докторські і 9 кандидатських дисертацій. Т.В. Шидловська є талановитим науковцем, прекрасним лікарем, людиною великої душі, мудрим керівником, щирим патріотом України та Інституту. Тамара Василівна користується великим авторитетом у професійному середовищі, повагою співробітників, колег, пацієнтів.

Тамара Василівна послуговується такими принципами у відношеннях до людей: «Думати про людину добре, а про те, що в ній погано – нехай доводить і показує сама; радіти успіхам друзів і колег; якщо є можливість зробити людині щось хороше, то потрібно це робити негайно, тому що така можливість може не повторитися; завжди старатися робити все добре, погано – воно саме вийде». Найгіршою людською рисою вважає заздрість. Вона штовхає людей на підлість, підступність, зраду і різні вади, а заздрісна людина небезпечна для оточуючих та справи. Т.В. Шидловська зазначає: «Мені дуже імпонує відповідь письменника Катаєва на питання: «Стоит ли обижаться на человека, который причиняет тебе зло?» Катаев відповів: «Нет не стоит! Не выгодно».

На прикладі Т.В. Шидловської можна навчатися, як бути висококласним професіоналом, видатним вченим, громадським діячем, сильною різнобічною особистістю і водночас дуже чуйною доброю людиною.

Бажаємо Тамарі Василівні довгих років плідної праці, нових наукових досягнень та професійних висот.

*Співробітники лабораторії професійних порушень голосу та слуху
ДУ «Інститут отоларингології ім. проф. О.С. Коломійченка НАМН України»
Редакційна колегія «Журналу вушних, носових і горлових хвороб»
Колеги*